

Parasta ennen – hankkeessa opittua

Tasa-arvoinen perusopetus on meille suomalaisille ylpeyden aihe. Perusopetus perustuu käsitykseen, että jokainen oppilas on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisella lapsella ja nuorella on oikeus kasvaa täyteen mittaansa ihmisenä ja yhteiskunnan jäsenenä. Tasa-arvon tavoite ja laaja yhdenvertaisuuden periaate tulee ohjata edelleenkin perusopetuksen kehittämistä. Koulutusjärjestelmämme on koko maailman mittapuulla katsottuna edelleen huippuluokkaa.

Mitä tasa-arvoinen perusopetus nyt tarkoittaa? Aamulla samaan koululuokkaan tulee lapsia ja nuoria hyvin erilaisista tilanteista: toiselle on annettu tukevan aamupalan jälkeen hyvän koulupäivän halaukset ja toinen lähtee syömättä ja yksin taipaleelleen. Perheiden yhä moninaistuvat haasteet vaikuttavat siihen, että lapset ja nuoret tulevat yhteiseen kouluun hyvin erilaisin eväin. Tuoreen tutkimuksen mukaan eriarvoistuminen on lisääntynyt Suomessa huolestuttavaa tahtia ja tämä vanhempien sosioekonomisesta taustasta johtuva ero näkyy lasten ja nuorten koulumenestyksessä. Tämä trendi on yhä lisääntymään päin.

Olemme siis uuden haasteen edessä. Miten tässä tilanteessa taataan osaamisen tasa-arvo kaikille? Perheille tarjottava tuki on oleellista ja välttämätöntä. Mutta mitä koulussa voidaan tehdä, jotta kaikki lapset ja nuoret voisivat oppia yhteiskuntaan kiinnittymisen kannalta merkityksellisiä taitoja ja tulla kohdatuiksi? Voisiko koulu olla edelleen paikka, jossa voitaisiin tasoittaa erilaisista taustoista tulevien lasten eroja?

Kouluissa eletään monella tapaa vanhan ja uuden toimintakulttuurin välisessä murroksessa. Miten osaamme vastata kasvaviin tarpeisiin ja moninaiisiin haasteisiin? Miten pystymme huolehtimaan oppimisen haasteiden lisäksi myös koko kouluyhteisön hyvinvoinnista? Koko kouluyhteisön on opeteltava uudenlaisia yhdessä tekemisen tapoja muidenkin kuin opetusalan ammattilaisten kanssa. Eniten haastaa koulujen tehtäväorientoitunut toimintakulttuuri, jonka seurauksena kiire leimaa jokaista päivää inhimillisyyden kustannuksella. Moni opettaja on todennut, ettei oikein ole aikaa keskusteluun ja yhteiseen dialogiin. Huolestuttavia tuloksia saimme vastikään lukea myös rehtoribarometristä, liian moni rehtoreista on uupumisen vaarassa. Toisenlaiselle johtamiskulttuurille on tilausta.

Opetushallitus on jakanut valtionavustusta tasa-arvoisen peruskoulun rakentamiseen #paraskoulu – hankkeissa. Pohjois-Savossa 21 koulua on etsimässä keinoja koko kouluyhteisön yhdessä oppimiseen. Kuopion koulutoimen koordinoimassa Parasta ennen –hankkeessa on löydetty ratkaisuja yhteisöllisen toimintakulttuurin ja pedagogiikan muutokseen. Hankkeen toimijoita ovat jokaisen koulun oma henkilökunta, joka saa tiimioppimisen, valmentamisen, draamakasvatuksen sekä osallisuuden ammattilaisilta koulukohtaista sparrausta. Muutoksen lähtökohtana on koulun henkilökunnan muotoilema muutostavoite. Tämän muutostavoitteen toteuttamiseen koulut saavat säännöllistä tukea vuoden aikana. Mitä olemme oppineet tällaisesta työssäoppimisen tavasta?

Kokemuksellinen työssäoppiminen on tärkeää

Parasta ennen hankkeessa on opeteltu kouluyhteisön työssäoppimista. Tällaisessa oppimisen syklissä on mukana koko työyhteisö, ja sitä tukee koululla tiimivalmentajat sekä draamakasvattajat. Tiimivalmentajat työskentelevät koululla hanketiimin kanssa, johon kuuluu koulun rehtorin ja opettajajäsenien lisäksi usein myös nuorisonohjaaja, koulukuraattori, koulupsykologi, koulunkäynninohjaaja tai perhetyöntekijä. Tällainen monitoimijainen tiimi valmentaa koko työyhteisöä viisi kertaa vuoden aikana samoin periaattein kuin tiimiä on valmennettu. Tapaamista ennen luetaan tai kuunnellaan aiheeseen liittyvää, tehdään omassa työssä kokeiluja ja tullaan yhteiseen hetkeen, jolloin luetun ja kokeillun pohjalta reflektoidaan. Tällaisen kokemukselliseen oppimiseen perustuva työssäoppiminen kehittää koko työyhteisöä yhtä aikaa haluttuun suuntaan ja tulemme lisänneeksi tärkeintä resurssiamme eli kaikkien koululla työskentelevien pääomaresurssia. Rakentavaan vuorovaikutukseen tähtäävät draamaharjoitukset työyhteisössä

kannustavat myös kokemukselliseen oppimiseen ja tuovat kepeyttä yhteisön arkeen. Yhdessä oppiminen lisää hyvinvointia.

Dialogin treenaaminen rakentaa yhteistä ymmärrystä

Kiireinen ja tehtävääorientoitunut mieli ei kykene samanaikaisesti refleктоimaan vapaasti. Teemme tehokkaasti tehtävän toisen jälkeen, emmekä jouda pohtimaan, millaista oppimista tässä oikeastaan tapahtuu. Emme ehdi tutustua työkavereiden ajatteluun, saati siihen, mihin yhteisönä yhdessä olemme menossa. Yhteisen suunnan kirkastaminen, opetussuunnitelman yhteinen tutkiminen ja monimutkaistuvien asioiden ratkaiseminen vaativat yhteistä dialogiaikaa. Dialogin treenaaminen ei ole pikkujuttu ja säännöllisen dialogiajan raivaaminen vuosisuunnittelussa on ehdottomasti koko yhteisön kannalta tuottoisaa toimintaa. Silloin heitetään kiire nurkkaan ja keskitytään treenaamaan kuuntelua, kunnioitusta, suoraan sydämestä puhumista ja oman puheenvuoron odottelua. Aikuisten treenaamisen kautta taito ohjata dialogia siirtyy väistämättä lasten ja nuorten ryhmiin. Matematiikan tunti voi alkaa yhteisellä dialogilla tunnin teemasta, samalla jokainen lapsi tai nuori omassa ryhmässään tulee kohdatuksi. Osallisuutta luodaan teoilla, jotka toistuvat joka päivä.

Toimijuus syntyy tiimioppimisella

Parasta ennen –hankkeessa opetellaan tiimioppimista niin aikuisten kesken kuin luokissa lasten ja nuorten kanssa. Kyse on ajattelu- ja toimintatavasta, jonka kautta kaikki yhteisön jäsenet ovat aktiivisia oppijoita ja toimijoita. Tietojen oppimisen ohessa opitaan yhteistyö-, vuorovaikutus ja johtajuustaitoja. Tiimioppiminen on myös luovaa ongelmanratkaisua ja kriittisen ajattelun treenaamista. Sen avulla yksilö oppii ymmärtämään erilaisia näkökulmia – näyttäisi siltä, että hyvin merkittävästä asiasta on kyse, kun haluamme varmistaa keskeisten tulevaisuustaitojen oppimisen.

Tiimioppiminen on hyvin vaikuttavaa sosiaalisen osallisuuden ja ryhmään kiinnittymisen kannalta. Koulun aikuisten lämpimän vuorovaikutuksen lisäksi ryhmään kuulumisen tukeminen ovat merkittäviä tapoja estää syrjäytymistä. Yhteiskuntaan kiinnittyminen alkaa omasta koululuokasta. Luokan pitkäkestoiset heterogeeniset pienryhmät luovat turvallisen oppimisympäristön kaikille oppijoille, turvallisen siksi, että oleelliset dialogitreenit auttavat kunnioittavan puheen oppimisessa. Ylipäättään vain turvallinen mieli voi oppia.

Aikuisten toiminnassa tiimioppimisen ajattelun avulla organisoidutaan niin, että yhdessä oppiminen ja laadukas päätöksenteko mahdollistuvat. Hyvän rakenteen turvin koulun aikuiset pystyvät oppimaan yhdessä tekemistä ja synnyttämään yhdessä ratkaisuja, joita nyt tarvitaan tasa-arvoisen perusopetuksen toteuttamisessa. Laadukkaasti toimiva yhteisö siirtää samanlaisen toiminnan oppilasryhmiin. Siksi tiimioppimisen ajattelu- ja toimintatavat ovat erittäin tärkeitä opetuksen järjestämisen kaikilla tasoilla. Yläkoulun opettajan kommentti kertoo toimijuuden syntymisestä: ”Minulla on tiimioppimisen myötä tullut halua ja taitoa vaikuttaa oman koulun kehittämiseen.”

Tehdään yhteistä työtä monenlaisella koulutuksella

Parasta ennen –hankkeen tavoitteena on käynnistää kouluilla ennaltaehkäisevää systeemistä muutosta. Systeemitason muutosta on organisoitu eniten juuri ruohonjuuritasolla eli jokaisella koululla niiden ihmisten kanssa, jotka päivittäin tekevät työtä lasten ja nuorten kanssa. Systeemistä muutosta on kuitenkin johdettava viisaasti kaikilla tasoilla, kansalliselta tasolta ja paikallisten opetuksen järjestäjätasolta lapsen ja nuoren kasvuyhteisöön saakka.

Hankkeen kouluilla olemme pohtineet, voisiko koulu olla kasvuyhteisö. Mitä tuottaisi se, jos ajattelisimme ja toimisimme kasvuyhteisönä, jossa eri toimijat tekisivät omasta tulokulmastaan käsin, oman ammattilaisuuden näkökulmasta yhteistä työtä lapsi- ja nuorisokeskeisesti? Tällaista ajattelua ja sen mukaista toimintaa on hankkeen kouluissa kokeiltu. Nuorisonohjaaja ja opettaja ovat suunnitelleet yhteistä opetusjaksoa, kuraattori on suunnitellut ja toteuttanut yhdessä aineenopettajan kanssa yhteisen jakson, jossa tunne- ja vuorovaikutustaitojen oppiminen on ollut keskeistä. Ryhmäprosessien ammattilaiset ovat mukana luokassa, jotta pienryhmissä toimimisen ohjaaminen mahdollistuu ihan tavallisella oppitunnilla. Kasvuyhteisössä aikuiset pelaavat samassa joukkueessa lapsen ja nuoren parhaaksi sekä perheiden asiantuntemusta kunnioittaen.

Rehtori mahdollistaa osallisuuden

Parasta ennen –hankkeessa rehtorit ovat saaneet sparrausta yhteisölliseen tiedolla johtamiseen. Tällaisessa verkon välityksellä tapahtuvassa syklissä rehtori osallistaa koulun henkilökunnan arvostavan ja kunnioittavan vuorovaikutuksen ohjeiden mukaisesti synnyttäen yhteistä näkemystä päätöksentekoprosessiin. Aito osallisuus syntyy myös dialogissa, jonka rehtori yhteisössä mahdollistaa. Dialogissa ei haeta täyttä yksimielisyyttä, vaan siinä tarjoutuu mahdollisuus oikeaan moniäänisyyteen ja riittävän yhteisen ymmärryksen muodostamiseen. Sosiaalinen osallisuus tuottaa sitoutumista, näennäinen osallistaminen tuhoaa sen. Hankkeiden kouluissa rehtorit ovat huomanneet yhteisössä olevan voiman, jonka voi valjastaa yhteisöllisellä johtamisella.

Suorituskeskeisyydestä ihmiskeskeisyyteen

Tiimivalmentajina olemme seuranneet 21 koulujen tiimien taivalta alun hämmennyksestä ja epäselvyydestä yhteiseen nöyrään tekemiseen ja sitä kautta toimijuuden tuottamaan iloon ja intoon. Jokainen koulu on edennyt omaa tahtiaan. Yhteisopettajuutta on harjoiteltu, dialogia treenattu, hämmennystä siedetty ja yhteinen suunta löydetty. Ennen kaikkea yhteistä ymmärrystä rakennettu.

Kestäviä systeemejä taloustutkija Roger Martinin mukaan kuvaavat monimuotoisuus, tuhlailevaisuus ja löyisyys- asiat, joita tehokkuus pyrkii poistamaan. Olemme kouluilla käydessämme kuulleet liian monta kertaa, kuinka kiire on. Koulusysteemistämme on etsittävä kiireen juurisyyttä ja kiskottava pois näennäistehokkuutta ja uskallettava tehdä strategisia valintoja, jotta kestäväälle oppimiselle jää tilaa. Muutos lähtee hidastumisen ja tehostumuuden sietämisestä. Koulujen toimintakulttuurissa ja pedagogiikassa se voisi tarkoittaa kurottautumista kohti inhimillisempää lapsille ja nuorille tasa-arvoa lisävää koulua, yhdessä tekemistä ja oppimista.

Päivi Rimpiläinen ja Tuula Koivukangas, Parasta ennen – hankkeen tiimivalmentajat

www.parastaennen.info